

מתן על הפרק

מפגש מחודש עם התנ"ך

ירמיהו פרקים מ"א-מ"ב

פרק מ"א

מינוי גדליה לנציב על ארץ יהודה הפיח תקווה לחידוש החיים בארץ לאחר החורבן. עם רצח גדליה בידי ישמעאל בן נתניה ואנשיו נגדעת תקווה אחרונה זו, והחורבן והגלות הופכים לעובדה מוגמרת. גדליה מסרב לשמוע את אזהרותיהם של יוחנן בן קרח וחייליו (פרק מ') ונופל במלכודת שטומנים לו ישמעאל בן נתניה ואנשיו, הרוצחים אותו במצפה במהלך סעודת ראש השנה. לרצח השפל נוסף טבח המוני של עולי גל מאזור שומרון. רצח גדליה משפיע באופן מיידי על שארית הפליטה, החוששת להישאר בארץ ומבקשת לרדת למצרים מחשש לנקמת הבבלים.

1 (א) עמדו על שני המניעים למעשהו של ישמעאל בן נתניה: בחנו את מוצאו (פסוק א), ואת המידע שנמסר עליו לגדליהו בפרק הקודם (מ', יד) ובפרקנו (פסוק י).

(ב) עמדו על הניגוד בין דמותו של ישמעאל, כפי שהיא מצטיירת מתזמונה ומקומה של ההתנשקות בגדליהו ומתיאור מעשהו בפס' ו, ובין דמותו של גדליהו כפי שתוארה בסוף פרק מ'.

2 ד-ט: למחרת הרצח של גדליהו ואנשיו במצפה מבצע ישמעאל טבח נוסף. שימו לב לתיאור המורכב של האנשים בפסוק ה': מתאבלים על החורבן מחד, ומביאים מנחות לבית ה' מאידך. ראו את דברי רש"י והרחבת הרד"ק:

רש"י: 'כשנסעו מביתם לא היו יודעים בחורבן הבית ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגלחו זקנם'.

רד"ק: 'ותימה הוא, מן החדש החמישי שחרב הבית עד החדש השביעי איך לא שמעו בשילו ובשכם ובשמרון כי נלכדה ירושלים וחרב הבית וגלו ישראל ממנה? ויש לפרש כי שמעו בכבוש ירושלים ובגלות ישראל ממנה, אבל חשבו כיון שהשאר נבזראדן דלת הארץ השאיר גם בית המקדש שלא נתצו ושרפו כלו או מקצתו, שיקריבו הנשארים בארץ קרבנותיהם. וכיון ששמעו בדרך שנסרף בית ה' קרעו בגדיהם, ושמעו גם כן כי מלך בבל הפקיד גדליה בארץ והיו באים אליו'.

3 שני סיפורי מלחמה מעברו של עם ישראל עומדים ברקעו של פרק מ"א: מלחמת אסא ובעשא - הנזכרת בפירוש בפסוק ט (ראו מ"א ט"ז, טז), ומלחמת בית שאול בבית דוד - הרמוזה במפגש בין ישמעאל ליוחנן על הבריכה בגבעון (אל מים רבים אשר בגבעון). השוו לסיפור בפרקנו (יב-טו) את סיפור המפגש בין אבנר שר צבא איש בושת ליואב שר צבא דוד, בשמ"ב ב', יב-יז. על איזה רקע מתרחשים סיפורי מלחמת האחים במלכים ובשמואל? באיזה צבע צובעת ההשוואה לסיפורים הללו את מעשה ישמעאל?

פרק מ"ב-מ"ג,ז

לאחר הרצח שארית יהודה אובדת עצות. בצר להם פונים הנשארים לירמיהו, ומבקשים לשמוע מפיו את דבר ה'. ירמיהו מעודד אותם להישאר בארץ ולהמשיך את מפעל השיקום של גדליהו, ומתרה בהם לבל ירדו למצרים - אליה הם נוטים לברוח מחשש לנקמת הבבלים על רצח הנציב שהפקידו בארץ. אך הפחד והחשש מפני נקמת הבבלים גוברים על המחויבות לדבר ה', ושארית העם, בפיקודם של יוחנן בן קרח ושרי החיילים, מחליטה לרדת מצרימה ולבקש בה מקלט.

וַיֹּאמְרוּ אֵל יִרְמְיָהוּ הַנְּבִיא תִפֹּל נָא תַחְנֻתְנוּ לְפָנֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בְּעַדְנוּ אֵל ה' אֱלֹהֵינוּ... כִּי נִשְׁאַרְנוּ מֵעַט מִהַרְבֵּה' (ב)

(א) בניגוד לתקופה שקדמה לחורבן, שבה העם דחה את דברי ירמיהו, כאן הוא בא לבקש את דבר ה' מפיו. עמדו על השינוי העמוק ביחסו של העם לירמיהו, וחשבו - ממה נובע שינוי זה?

(ב) שימו לב להשתהות בתגובתו של ירמיהו (ז). מה היא מלמדת על נבואתו בפרט ועל נבואתם של נביאי האמת בכלל? היזכרו בשתיקת ירמיהו מול דברי חנניה בן עזור, ותגובתו המאוחרת לדבריו (לעיל כ"ח,ו-יב).

בדבריו מפציר ירמיהו ביוחנן ואנשיו להישאר בארץ ומתרה בהם לבל ירדו מצרימה. חשבו ממה נובעת חשיבותה העקרונית של ההישארות בארץ (פסוקים י-יא). שימו לב לניגוד בין הבניין והשיקום ובין מעשה הירידה למצרים. מהי המשמעות הדתית הסמלית של הירידה למצרים? (היעזרו בדברים י"ז,טז).

שתי טעויות 'פוליטיות' בסיפור מביאות לביטול סיכויי השיקום: טעותו של גדליה ביחס לאזהרת יוחנן, וטעותו של יוחנן ביחס לנבואת ירמיהו. בחנו את הדמיון הלשוני והענייני בין התגובות (מ',טז; מ"ג,ב), ותנו דעתכם למניעיה של כל טעות.

הרחבה

רצח גדליהו - אנטומיה של הרס עצמי

שלושת גיבוריה של פרשת ההרס העצמי הם: הרוצח (ישמעאל בן נתניה), הקרבן (גדליה בן אחיקם), והיורש (יוחנן בן קרח). הרוצח הונע על ידי הצירוף של שאפתנות עלובה עם נאמנות קנאית לדרך פוליטית, שאם הייתה לה סבירות מה לפני החורבן, הרי שלאחריו היא הייתה בלתי מציאותית לחלוטין. חשיבתו קצרת הטווח לא אפשרה לו לצפות מראש לא את התוצאות המידיות של הרצח (פעולת נגד של שרי החיילים) ולא את נזקיו לדורות (הפסקת השיקום והשיבה, אבדן שריר ההנהגה והגברת תנועת היוצאים לגלות). ההעדור הגמור של מעצורים מוסריים מנע בעדו מלהבין שרצח פוליטי, השובר באורח דרמטי את הטאבו של קדושת חיי אדם, יגרור אחריו שרשרת נוראה של שפיכות דמים. הקרבן הוזהר מראש מפני רציחתו והריסת מפעלו, אבל תמימותו הפוליטית-מוסרית הייתה בעוכריו ובעוכרי כל האנשים שנרצחו עמו. חז"ל, ברגישות מוסרית עליונה, אף תולים בו אשמה לתוצאות הנוראיות של מחדל זה: "מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש, מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן (את שבעים הצליינים שפגריהם הושלכו לבור)" (נידה ס"א, ע"א). מכך מסיק רבא את הכלל: "האי לישנא בישא אע"פ דלקבולי לא מבעי, מיחש ליה מבעי" (בעברית: לשון הרע - אף על פי שלא צריך לקבלה צריך לחשוש מפניה). היורש, אשר על כתפיו נפלה האחריות לגורל השארית אחרי רצח גדליה ופדיון השבויים, נתפס לבהלה מחמת מעשה הטרור של יריבו. הוא השכיל לבקש את דבר ה' מפי ירמיהו, אך לא אזר כוח להישמע לו. מורך לבו, חולשת דעתו וקטנות אמונתו עשוהו שותף לחורבן העצמי, שעליו נוספה ההגליה העצמית. כך הגשים יוחנן בן קרח את מדיניות עזיבת הארץ של יריבו ישמעאל בן נתניה, אך במקום לקחת את "שארית יהודה" לארץ בני עמון הוא הביאם למצרים. באלפיים שנות גלותו היינו ל"רחמנים בני רחמנים" שאינם מסוגלים לרצוח. אך בשובנו אל ארצנו שוב יש בידינו הכלים, ובנפשנו היכולת, לשפוך דם. "צום גדליהו" נועד לאפשר לנו לעמוד פנים אל פנים מול זוועות העבר, למען נאזור כוח למנען בהווה.

(אוריאל סימון, רצח גדליהו - אנטומיה של הרס עצמי, בתוך: בקש שלום ורדפהו, עמ' 224-225)

חותם טביעה עברי: "ליאזניהו עבד המלך"

נמצא בתל אל-נצבה, המזוהה עם מצפה המקראית מתוארך לסוף ימי הבית הראשון

מאוסף האגף לארכיאולוגיה במוזיאון ישראל, באדיבות מוזיאון ישראל

מתן ורחמי

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רענגרט
The Sodie Renner Women's Institute for Torah Studies

המרכז ללימודי תנ"ך

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

• טל': 02-5944555 • perek.matan@gmail.com

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים